

Oplossing proefopgave Nederlands / Communicatie

Dus en daarom

Het gaat bij deze vraag om een onderdeel van de taalkunde dat betrekking heeft op de analyse van betekenis: de semantiek. Het specifieke deel terrein in deze vraag betreft de uitdrukking van een conceptueel verband dat fundamenteel is in het menselijk denken, namelijk dat van causaliteit (verbanden van oorzaak en gevolg, in verschillende soorten).

Een oorzakelijk verband tussen twee zaken kan soms zowel met *daarom* als met *dus* worden aangeduid, en soms alleen met *dus*.

Vraag 1.

Een ander voorbeeld van het verschil tussen *daarom* en *dus* is bijvoorbeeld:

(5) ?? Hij is te laat op het werk verschenen; daarom zal de trein wel vertraging gehad hebben.

(6) Hij is te laat op het werk verschenen; dus zal de trein wel vertraging gehad hebben.

Dit verband heeft hetzelfde 'logische' karakter als dat tussen vriezen en gladheid.

Vraag 2.

Voor deze vraag moet je goed naar de aard van de verbindingen kijken. In de gevallen waarin allebei de verbindingswoorden kunnen, wordt in de eerste zin een situatie in de werkelijkheid beschreven die de oorzaak is van de situatie (eveneens in de werkelijkheid) in de tweede zin. In de gevallen waarin alleen *dus* kan, wordt in de eerste zin een situatie beschreven die opgevat wordt als een aanwijzing waaruit geconcludeerd wordt tot een bepaalde oorzaak. In de werkelijkheid ligt het oorzaak-gevolg-verband nog steeds zoals bij (1), maar 'in het hoofd' van de taalgebruiker is het als het ware omgekeerd: de waarneming van een situatie vormt de grond voor een conclusie. Zo bezien lijkt de volgende analyse aannemelijk:

daarom:

duidt een oorzakelijk verband aan, met de oorzaak in de eerste zin, en het gevolg in de tweede; schematisch: oorzaak – *daarom* – gevolg

dus:

duidt een concluderend verband aan, met een geobserveerd gegeven in de eerste zin, en een conclusie in de tweede; schematisch: gegeven – *dus* – conclusie

Het verschil in gebruiksmogelijkheden kan nu als volgt verklaard worden. Als je eerst een oorzaak noemt en dan een gevolg, past niet alleen (vanzelfsprekend) *daarom*, maar ook *dus*, omdat een waargenomen oorzaak nu eenmaal ook als een gegeven opgevat kan worden waaruit een conclusie getrokken kan worden. Als je eerst het gevolg noemt en dan de oorzaak, kun je wel *dus* gebruiken, omdat het bestaan van een bepaald gevolg nu eenmaal ook als een aanwijzing opgevat kan worden voor de conclusie dat er een bepaalde oorzaak werkzaam is geweest; maar *daarom* kun je niet gebruiken: het daarom-schema is niet van toepassing op een verband waarbij je van gevolg naar oorzaak redeneert.

Het is dus onjuist om te zeggen dat *daarom* alleen oorzaak-gevolg-verbanden kan aanduiden en *dus* zowel oorzaak-gevolg als gevolg-oorzaak. Dat zou impliceren dat de zinnen (2) en (4) hetzelfde betekenen en/of dat (4) hetzelfde betekent als 'De stoep zal wel glad zijn omdat het gevoren heeft' (gevolg-oorzaak), wat niet zo is.

Iets belangrijker is nog dat het ook niet wenselijk is om te zeggen dat *dus* dubbelzinnig is (enerzijds oorzaak-gevolg-verbanden, anderzijds gegeven-conclusie-verbanden kan aanduiden). Aangezien gevolgen aanwijzingen zijn voor oorzaken kan het gebruiksverschil tussen *daarom* en

dus verklaard worden, en hoef je niet te doen alsof het verschil toevallig is. De achterliggende gedachte is hier dat er een bepaald systeem zit in het gebruik van de verbindingswoorden. Op grond daarvan verwacht je dat het ook elders in de taal wel op zal duiken, en dat is ook zo.

De systematiek waarmee je hier te maken hebt betreft een verschil in status van verschillende soorten redeneringen. Zoals bekend is het klassieke “syllogisme” een geldige redeneervorm:

Aanname 1 (algemene regel): Als het vriest wordt de stoep glad (“Als P dan Q”)

Aanname 2 (feit): Het heeft gevoren (“p”)

Conclusie: De stoep is glad (“q”)

Zo’n redenering van oorzaak naar gevolg (gegeven een algemene regel, een wetmatigheid) heet “deductief”. Maar in het dagelijks leven moet je vaak redeneren van gevolgen naar mogelijke oorzaken, dat wil zeggen een antwoord geven op de vraag: “Wat kan er aan de hand zijn geweest?” Zo’n redenering van een gevolg naar een oorzaak (gegeven dezelfde algemene regel of wetmatigheid) heet “abductief”. Dit type redenering is inherent onzekerder dan het deductieve type (er kan in principe altijd iets anders aan de hand zijn geweest). In veel talen, waaronder dus het Nederlands, wordt dit argumentatieve verschil weerspiegeld in de taal.

In het Nederlands doet hetzelfde verschil zich daadwerkelijk ook nog op andere manieren voor, onder andere bij andere verbindingswoorden (vraag 3):

(7) De stoep is glad, omdat het gevoren heeft.

(8) De stoep is glad, want het heeft gevoren.

(9) ?? Het heeft gevoren, omdat de stoep glad is.

(10) Het heeft gevoren, want de stoep is glad.

Je ziet hetzelfde patroon: de deductieve relatie (oorzaak–gevolg) kan zowel met *omdat* als met *want* worden gemarkeerd (voorbeelden (7) en (8)), maar het abductieve (uitsluitend concluderende) verband (gevolg–oorzaak) alleen met *want* (voorbeelden (9) en (10)). De betekenis van *want* is dus parallel aan die van *dus*, en die van *omdat* aan die van *daarom*.

Een verschil zit hem wel in de richting van redeneren: *want* en *omdat* zijn ‘achterwaarts’, *dus* en *daarom* ‘voorwaarts’. Er zijn trouwens ook nog wel andere verschillen, ook tussen enerzijds *want* en *omdat* (strikt genomen kan *omdat* bijvoorbeeld ook ‘voorwaarts’ zijn, namelijk als de bijzin vooropstaat: *Omdat het gevoren heeft, is de stoep glad*), anderzijds tussen *dus* en *daarom* onderling, maar als je daar meer van wilt weten zul je echt de (Nederlandse) taalkunde in moeten duiken.